

Шифр «Гендерне лобі»

Гендерний фактор у військових конфліктах та стратегія інтеграції жінок у збройні силові структури : загрози та виклики

2017 – 2018 н. р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНООРІЄТОВИХ ВІЙСЬКОВИХ СТРУКТУР	
1.1. Світові досягнення залучення жінок у військові силові структури.....	7
1.2 . Сучасні стратегії інтеграції жінок до збройних сил.....	10
РОЗДІЛ II. ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ЖІНОК У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ	
2.1. Законодавче забезпечення захисту гендерних прав під час збройних конфліктів та миротворчих процесів.....	15
2.2. Гендерна рівність у секторі безпеки та оборони: проблеми та наслідки.....	21
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

ВСТУП

Актуальність теми. В теперішній час в Україні актуалізується тема дослідження гендерних проблем, а також ролі жінок в сучасному суспільстві. Аналізу підлягають найрізноманітніші аспекти участі жінок і чоловіків в різних сферах життєдіяльності і особливо роль жінок в суспільстві, що трансформується з урахуванням конфлікту на Сході України.

Окупація Кримського півострову, проведення антитерористичної операції на сході України, функціонування органів державної влади, установ та організацій в умовах особливого періоду значно вплинули на структуру соціуму, зокрема на руйнацію стереотипних уявлень щодо соціальних ролей. За більше ніж два роки особливого періоду участь жінок у бойових діях стала для суспільства радше нормою, ніж винятком. Нині жіноцтво представлене на всіх напрямках безпосередньої участі у воєнних діях, а також забезпечення врегулювання конфлікту та встановлення миру, а саме: політичному, волонтерському та власне військовому.

Виходячи з того, що поки що вищезазначене питання залишається складним і відкритим, з роками підвищується інтерес громадськості, політичної та наукової еліти до цієї проблеми. Таким чином, беручи до уваги дану позицію **актуальність** цієї теми не викликає сумніву.

Наукова новизна. На сьогоднішній день, масштабного наукового дослідження, спрямованого на вивчення питання участі жінок у силових структурах України, ще не проводилося. Тому у даній науковій роботі **вперше** представляється комплексне дослідження ролі та значення гендерної складової військової сфери суспільства.

Аналіз останніх наукових публікацій. Окремі аспекти гендерних питань в озброєних формуваннях вивчаються як вітчизняними, так і зарубіжними вченими.

Якщо говорити, про еволюцію залучення жінок до військової служби, то необхідно виділити роботи таких науковців як С. Вихор [3], І. Ворчакова [5], Н. Дубчак [11], С. Торопенко [3], К. Яременко [29].

Наприклад, М. Драч [10] представила жіночу історію як величезне міждисциплінарне поле, що охоплює соціально-економічний, демографічний, культурно-антропологічний, психологічний, інтелектуальний виміри сучасної цивілізації, слугує цілям розвитку міжкультурного діалогу та забезпечує принцип єдності в різноманітті. Нещодавно вийшла книга під редакцією О. Кись «Українські жінки у горнилі модернізації» [27], в якій розкривається цінність і важливість ролі жінки у контексті української історії XIX-XX століть і показується, що «традиційні» жіночі ролі в умовах війни набувають мілітаристського значення.

Аналізу сучасного стану впровадження гендерної політики у Збройних Силах України приділяють увагу і такі вчені як Л. Батракова [1], В. Вощевська [4], Ю. Калагін [16], В. Карпов [17] тощо.

Н. Дубчак [11], І. Заворотько [15], Т. Марценюк [18], І. Сусллова [26] окреслюють проблеми, які сьогодні потребують вирішення і визначають конкретні заходи в сфері оборони.

Аналіз останніх досліджень, показав, що вчені займаються пошуком шляхів вирішення проблеми забезпечення гендерної рівності у військовій сфері. Але не дивлячись на увагу фахівців до зазначеної теми, вона і на сьогоднішній день залишається дуже дискусійною і малодослідженою. І потребує подальшого ґрунтовного соціально-політичного аналізу в руслі політичного дискурсу.

Мета дослідження – розкрити специфіку інтеграції жінок у збройні силові структури з урахування світового та українського досвіду.

Об’єкт роботи – гендерні ролі у військовій діяльності .

Предмет дослідження – загрози та виклики інтеграції жінок у збройні силові структури та гендерний фактор в умовах війни.

Завдання роботи. Для реалізації поставленої мети автор визначив низку завдань:

- охарактеризувати світові досягнення залучення жінок у військові силові структур;

- дослідити сучасні стратегії інтеграції жінок до збройних сил;
- висвітлити законодавче забезпечення захисту гендерних прав під час збройних конфліктів та миротворчих процесів;
- показати проблеми та наслідки досягнення гендерної рівності у секторі безпеки та оборони;

З'ясування мети і означення задач дослідження зумовили наступні

методи наукового пошуку:

- метод аналізу та синтезу, узагальнення та пояснення;
- історичний метод, за допомогою якого автор провів дослідження (зокрема, нормативно-правової основи гендерної політики та інкорпорації жінок у силові структури) у часовій послідовності .

Досягнення поставленої мети і завдань стало можливим завдяки **інформаційній базі**. Інформаційною базою є наукові статті, періодична політична література, наукові записки, нормативно-правові акти, посібники з гендерної тематики.

Матеріали даної роботи можуть бути використані в практиці навчального процесу в середній школі, у вищих навчальних закладах (при підготовці до предмету гендерна політика, основи гендерного виховання, гендерна педагогіка та ін.), для проведення круглих столів, диспутів, науково-популярних читань. А сама проблема може стати об'єктом нових досліджень фахівців в області політики та права.

Структура роботи. Робота містить вступ, висновки, 2 розділи і 2 підрозділи, 30 джерел літератури.

У першому розділі роботи розглянуто еволюцію залучення жінок до військових структур, а саме у розрізі світових здобутків показані пріоритетні зрушення у цій сфері гендерної проблематики. Друга частина першого розділу присвячена міжнародному досвіду включення жінок у військове середовище у вигляді сучасних стратегій інтеграції жінок у армію.

У другому розділі вміщено матеріали щодо нормативно-правової основи гендерної політики в Україні, зокрема оцінці та аналізу нормативного підґрунтя

захисту жінок у військовій сфері. Особлива увага приділена можливим позитивним та негативним гендерним наслідкам активного залучення жінок до збройних силових структур.

Загальний обсяг роботи складає 35 сторінок, 2 розділи (2 підрозділи) та 30 використаних джерел.

РОЗДІЛ I. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНООРІЄТОВИХ ВІЙСЬКОВИХ СТРУКТУР

1.1. Світові досягнення залучення жінок у військові силові структури

Служба жінок в армії має тривалу історію, проте дискусії щодо фемінізації армії тривають у багатьох країнах світу, навіть в тих, які в достатній мірі забезпечують рівність чоловіків і жінок.

У європейських арміях жінки вперше набули статусу штатних військовослужбовців як сестер милосердя в період «військової революції» в 1560-1650 рр.

Батьківщиною фемінізованих армій вважається Англія, де 1653 р з'явилися перші жіночі військові госпіталі, що складаються з дружин солдатів, розраховані на 350 поранених. У своєму штаті вони мали 29 жінок. При надходженні на військову службу з жінками укладали контракт, в якому викладали їх функціональні обов'язки відповідно до військової спеціальності і визначали розмір грошового утримання. Згідно з англійським законодавством, в кожній роті було наказано мати не більше шести жінок. Подібні нормативи вводились і в інших європейських арміях [1, с.82].

А в 1917-1919 рр. у складі Британських Збройних сил були сформовані Жіночі королівські військовоповітряні сили, Королівський допоміжний корпус ВМС і Жіночий легіон секції автотранспорту чисельністю 100 тисяч осіб. А нещодавно у світових медіах з'явилася новина, що жінкам у Великобританії дозволять воювати на передовій.

Уперше у світі жінки нарівні із чоловіками, без професійних обмежень, отримали можливість стати повноправними військовослужбовцями з відповідним статусом у Канаді у 1895 році. Їх стали приймати на військову службу в мирний час не тільки до різних структур забезпечення, але й у бойові частини як повноправних солдатів. Прийняття в Канаді в 1985 р. Закону про права людини сприяло тому, що жінкам стали доступними 75% військових спеціальностей.

Ізраїль також є яскравим прикладом залучення жінок на військову службу.

Коли в 1948 році створювався Ізраїль, жінки не залишилися осторонь і взяли активну участь в обороні своєї землі. На сьогодні 26% офіцерів ізраїльської армії - жінки. Більш того, є тенденція до збільшення цієї цифри. ЦАХАЛ (Армія оборони Ізраїлю) на 35% складається із жінок [19, с.14].

У США з 1 липня 1973 була введена добровільна система комплектування Збройних сил, що кардинальним чином змінило їх гендерний склад. Так, з моменту запровадження контрактної служби кількість жінок-військовослужбовців в загальній структурі Збройних сил зросла із 42 000 на 1973 р до 214 098 в 2012 р. Звернемо увагу, що, за даними досліджень, проведених Pew Research Center за репрезентативною вибіркою в 2010 і 2011 рр., гендерних відмінностей у виборі професії військового виявлено не було. І чоловіки, і жінки орієнтувалися на можливість служити своїй країні, пільги для отримання освіти, перспективи побачити світ і розвинути професійні навички. Незважаючи на ідентичні очікування від військової служби і декларовані рівні стартові можливості, як і раніше спостерігається гендерний дисбаланс при кадровій розстановці, хоча зміни в цій галузі очевидні, оскільки з 1973 по 2010 р частка жінок серед рядового складу збільшилася в сім разів (з 2 до 14%), серед офіцерів - в чотири рази (з 4 до 16%). К. Вільямс пише, що 91% всіх кар'єрних областей в Збройних силах США були відкриті для жінок і 67% армійських посад можуть бути зайняті жінками, проте до цих пір немає жінок в артилерії і піхоті, їм не дозволяється водити танки і бути в спеціальних військах. Крім того, жінки захищаються від прямих наземних бойових дій, ситуацій розгортання, спеціальних операцій і розвідки на великі відстані. Незважаючи на це, з кожним роком жінок у військах стає все більше, вони продовжують займати посади, які довгі роки вважалися тільки чоловічими. У 2012 р в Збройних силах США проходять службу 14,6% жінок, серед них в армії частка жінок становить 13,6%, в корпусі морської піхоти - 6,8%, у військово-морському флоті - 16,4%, у військово-повітряних силах - 19,1%, в береговій охороні - 15,7% [25, с. 8].

Норвегія стала першою європейською державою і першим членом НАТО, де буде запроваджено обов'язковий призов для жінок. Призову підлягають дівчата старше 18 років, термін служби - 19 місяців. Раніше жінки служили на добровільній основі (вони склали 12,5% з 8 тис. призовників 2014 р.). В даний час обов'язковий призов для жінок існує в Ізраїлі і М'янмі [24].

Призову в Армію оборони Ізраїлю, згідно із законом про військову повинність від 1986 р., підлягають жінки віком від 18 років, придатні за станом здоров'я, не перебувають у шлюбі і не мають дітей. Від призову звільняються жінки, що репартиювалися віком старше 17 років. Дівчата з ортодоксальних сімей, що дотримуються строгих релігійних правил, мають право на звільнення від військового обов'язку на проходження альтернативної служби. Відмова від служби карається тюремним ув'язненням. Термін строкової служби - 24 місяці. В даний час жінки складають до 33% особового складу армії. Як правило, вони призиваються в небойові частини. Приблизно третина офіцерів ізраїльської армії - жінки.

У М'янмі військова повинність для жінок була введена в 2011 р. Призовний вік - від 18 до 27 років [24].

У деяких країнах представниці прекрасної статі очолюють оборонні відомства та мають високі звання у війську. Зокрема, міністром оборони Німеччини з 2013 року є Урсула Ляйен, перша жінка на цій посаді. У 2008 році американка Енн Данвуді стала першою в історії США жінкою, яка отримала звання чотиризіркового генерала. Зараз у Збройних силах Сполучених Штатів більше сотні жінок мають генеральські погони.

Підсумовуючи, слід зазначити, що світові тенденції показують з часом певний прогрес у залученні жінок до військової сфери, а також до надання більших можливостей жінкам розвиватися в даному професійному середовищі.

1.2. Сучасні стратегії інтеграції жінок до збройних сил

Традиційно, жінки завжди були виключені з практики міжнародної безпеки, через поширену ідею про те, що за своєю суттю, вони є миролюбними матерями. Місце жінок, в умовах війни, завжди було позначено в рамках волонтерів, медсестер, або просто жертв насильства. Таким чином, жінки завжди були віднесені до більш «вторинних» і «менш термінових» справ, залишаючись на задньому плані високої політики. Проте, останнім часом, жінки в світі все більш часто беруть участь в питаннях, пов'язаних з війною. Спочатку, їх участь в рішеннях таких питань було обґрунтовано потребою стереотипно-мирного і жіночого підходу до міжнародної безпеки, таким чином базуючись на їх «фундаментальних» відмінностях з чоловіками. Не дивлячись на це, останнім часом, їх участь базується на очевидному рівності жінок і чоловіків, наділяючи жінок рівним правом брати участь в практиці міжнародної безпеки. Прикладом тому служить те, що на даний момент, Міністри Оборони Швеції, Норвегії, Нідерландів і Німеччини - все жінки [4].

Країни, що мають давню історію включення жінок в армію (Данія, Норвегія, Польща, Туреччина, Франція, Чехія), а також сучасні армії Канади, Австралії, США, Ізраїлю використовують взаємний досвід для збереження найбільш кваліфікованих кадрів, найефективніші форми і методи залучення жінок на військову службу з урахуванням їх фізіологічних і морально-психологічних особливостей. Разом з цим відбувається зростання професійно-кваліфікаційного рівня, зміна структури зайнятості жінок-військовослужбовців. Сучасні збройні сили більшості країн світу вже немислимі без жінок, але умови проходження служби значно різняться. Якщо в Норвегії і Канаді жінка може стати командиром підводного човна, то в Бельгії жінок не беруть на флот; якщо в Греції, Португалії, Туреччині та Франції жінкам доступні будь-які армійські посади, крім бойових частин, то в італійській армії жінкам взагалі було заборонено служити до 1999 року, в Люксембурзі жінкам не можна займати офіцерські посади, а 12-я стаття конституції Німеччини довгий час забороняла залучення жінок до служби в армії зі зброєю [1, с.83].

Сьогодні частка жінок у збройних силах Туреччини складає – 0,2%, Польщі – 1%, ФРН – 7%, Латвії – 15%, Литви – 12 %, Франції – 13%, Естонії – 15%, Канади – 15%, США – 15%, Ізраїлю – 35% тощо.

Більш привабливі умови служби для жінок намагаються створити і в Збройних Силах Польщі. Віднедавна у польській армії започатковано посаду Уповноваженої у справах військової служби жінок (штатна категорія «полковник»). Це військовослужбовиця, яка опікується усім спектром «жіночих» проблем у війську. Жіноча штатна посада (категорія «капітан») є також в органі забезпечення діяльності Конвенту деканів (представницький орган офіцерських зборів та військовослужбовців служби за контрактом Збройних Сил Республіки Польща)[19, с.14].

Армія США – також приклад країни, де жінки інтегровані до майже усіх військових посад. На початку грудня 2015 року Міністр оборони США Ештон Картер заявив, що жінкам стануть доступні нові позиції, в тому числі в піхоті, розвідці та спецпідрозділах.

В американській армії зараз служать більше 200 тис. жінок (це близько 15% від загальної чисельності збройних сил США). Більше 150 дівчат загинули під час воєн в Іраку і Афганістані. Ветераном цих воєн є, наприклад, бригадний генерал Діана Холланд. У січні цього року вона стала першою жінкою, яка очолила військову академію Вест Пойнт (West Point). До навчання в Вест Пойнті жінки були допущені в 1976, але керували цим знаменитим військовим навчальним закладом досі тільки чоловіки [14].

Норвегія – країна, яка має доброзичливі стосунки зі своїми сусідами та не має гострих конфліктів з іншими державами. Крім того, це одна з найстаріших країн-членів НАТО. Здавалося б, королівство знаходиться у повній безпеці. Але, судячи з обов'язкового призову для жінок, тут справа не в безпосередній загрозі, а в ставленні суспільства до рівноправного розподілу прав і обов'язків. Армія у Норвегії сприймається як особливий соціальний інститут, значення якого набагато ширше, ніж просто проведення силових операцій проти зовнішньої загрози.

Привабливою армію робить поважне ставлення до військової служби, а також перспективи кар'єрного росту. Для населення Норвегії служба – це природна участь у житті суспільства, більшість норвежців бажають пройти її.

Норвегія – дуже розвинена країна у питанні гендерної рівності. У Конституції країни сказано, що кожен громадянин зобов'язаний захищати державу, але до недавнього часу це стосувалося лише чоловіків. У жовтні 2014 року в Норвегії ухвалили закон, згідно з яким жінки у віці від 19 до 44 років підлягають обов'язковому призову на військову службу на строк від семи до дев'ятнадцяти місяців.

У командуванні війська хочуть, щоб до 2020 року жінки становили 20% загальної кількості Збройних сил.

У мирний час чисельність Збройних сил Королівства Норвегії становить понад 29 400 чоловік (8300 солдатів-матросів, в сухопутних військах – 12 900 осіб, ВПС – 8 200).

За словами керівника штабу армії Норвегії Інґрід Г'єрдеу у Збройних силах королівства немає спеціальних квот для служби жінок, та попри це, близько 27% норвежок сьогодні проходять військову службу [20].

Світовий досвід включення жінок у військове середовище можна визначити у вигляді сучасних стратегій інтеграції жінки у армію (*див. таблицю 1 у додатку*).

Дії жінки-військовослужбовця стосовно кар'єри в армії можуть бути різними, але досвід Збройних Сил країн світу вказує, що жінки-військовослужбовці, як правило, обирають одну з таких стратегій поведінки:

- особисте життя жінки відходить на другий план, а всі сили, знання спрямовуються на побудову військової кар'єри;
- військова кар'єра відходить на другий план, більша увага надається особистісному життю;

- жінки намагаються гармонійно поєднати кар'єру та особисте життя. При цьому в окремі періоди життя більша увага надається або кар'єрі, або особистісному життю.

Результати дослідження, проведеного у збройних силах Франції показують, що прихильники першої стратегії поведінки серед опитаних жінок-військовослужбовців становлять 50%, другої – 11% та третьої – 39% [16, с.10].

Дослідження воєн у різних країнах показують, що, на загал, досвіди жінок та чоловіків під час збройних конфліктів відрізняються. Так, чоловіки зазвичай беруть до рук зброю та йдуть воювати, в той час як жінки часто стають біженками, жертвами зґвалтувань, потрапляють у сексуальне рабство тощо. Вчені неодноразово зазначали, що мілітаризм та насильство як таке тісно пов'язані з маскуліністю та чоловіками. Так, військові структури в основному складаються з чоловіків, що надає їм майже повну монополію на використання зброї. Понад те, структури оборони та безпеки будуються на маскулінних якостях, таких як слухняність, ієрархія, контроль, влада та насильство. Однак, варто також зазначити, що хоча чоловіки частіше скоюють насилля (як у мирний, так і у військовий час), вони також частіше стають жертвами цього насилля [12].

У зв'язку з глобальним підвищенням спроможності жінок бути представленими в військових структурах підвищилась і необхідність включення жінок у НАТО.

Серед перших кроків до інтеграції жінок у НАТО була розбудова політики рівних можливостей, боротьби із дискримінацією і домаганнями. Ще у 1961 році старші офіцерки НАТО організували конференцію задля обговорення ситуації із інтеграцією жінок у збройні сили країн Альянсу. У 1976 році було утворено таку структуру як Комітет із питань жінок у збройних силах НАТО, який у 2009 році було перейменовано на Комітет НАТО із гендерних питань. Відповідно до Резолюції 1325 Ради безпеки (2000) підкреслюється важливість зміни бачення ролі жінок не тільки як жертв конфліктів, а й як учасниць розв'язання конфліктів і миротворчої діяльності на рівні із чоловіками [18].

14 з 17 останніх держав у рейтингу Організації економічного співробітництва та розвитку з гендерної рівності пережили воєнний конфлікт упродовж останніх 20 років. Дослідження 40 мирних процесів у 35 країнах протягом останніх 30 років показало, що, коли жінки успішно впливали на мирний процес, майже завжди досягались домовленості, які потім виконувались. Імовірність дотримання мирних угод з тривалістю щонайменше 15 років вища на 35%, якщо в їх укладанні брали участь жінки [22, с. 19].

Більше представництво жінок у парламенті знижує ризики громадянської війни. Чим вищий відсоток жінок у парламенті, тим нижча кількість порушень прав людини: політичних ув'язнень, тортур, вбивств, зникнень людей. Якщо кількість жінок у парламенті зростає на 5%, то ймовірність застосування державою насильства на міжнародній арені зменшується у 5 разів. Коли в парламенті 35% жінок, ризик збройного конфлікту близький до нуля (дослідження 58 країн протягом 1980–2003 рр.) [22, с. 19].

Таким чином, останні дослідження чітко демонструють переваги участі жінок у процесах миротворення, а також вплив ситуації з гендерною рівністю в країні на мир і безпеку.

РОЗДІЛ II. ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ЖІНОК У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

2.1. Законодавче забезпечення захисту гендерних прав під час збройних конфліктів та миротворчих процесів

За 20 років у світі – з 1990 до 2010 року було укладено майже 600 різноманітних мирних договорів - двосторонніх та багатосторонніх, і лише близько 100 із них були згадані жінки як потерпілі від конфлікту або як ті, хто на собі відчуває наслідки цього конфлікту. Тобто увагу на це звертає лише близько 15% відповідних документів. Ще менше з них зважало на такі питання як насильство щодо жінок, в тому числі, і сексуальне насильство, під час конфліктів. А ми знаємо, що такі практики використовувалися: зґвалтування як засіб підкорення іншої сторони в конфлікті на Балканах, це було в Хорватії, в Косово, в Боснії, а також в африканських конфліктах - в Уганді, в інших країнах. Але згадані ці питання були лише в двох десятках договорів [28].

У міжнародних звітах, які вимірюють стан гендерних відносин, Україна посідає далеко не найкращі місця. Згідно із даними Звіту з глобального гендерного розриву 2014 р. (Global Gender Gap Report 2014), що готується Світовим економічним форумом (World Economic Forum) та вимірює величину гендерного розриву (gender gap) у чотирьох важливих сферах нерівності між чоловіками та жінками: економічна участь, рівень освіти, політичне представництво та сфера здоров'я, Україна посідала 56 місце із 142 досліджуваних країн [30].

У міжнародному звіті Рівня свободи у світі (Freedom in the World, Freedom House) також є розділ про «особисту автономію та індивідуальні права». Будучи в 2014 р. «частково вільною» країною із значенням 3,56, Україна стикається із такими проблемами стосовно забезпечення гендерної рівності: «Гендерна дискримінація забороняється відповідно до конституції, але урядовці демонструють мало інтересу чи розуміння проблеми. Правозахисні

організації скаржаться, що роботодавці відкрито дискримінують за ознаками статі, зовнішності та віку».

Україна взяла низку міжнародних зобов'язань, які повинна виконувати, у тому числі, стосовно забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Відповідно до Цілей Розвитку Тисячоліття, визначених на Саміті Тисячоліття ООН у вересні 2000 р., Україна серед шести своїх цілей визначила також «забезпечення гендерної рівності». Інше важливе зобов'язання України стосується ратифікації найвідомішого міжнародного документу стосовно забезпечення прав жінок – Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979). Україна зобов'язана періодично звітувати Комітету Конвенції про виконання своїх зобов'язань. У результатах попереднього Державного та Альтернативного звітів про виконання в Україні Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації зазначено, що питання забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок в Україні є суперечливими. З одного боку, в Україні «зроблені реальні кроки для створення механізму забезпечення прав і свобод жінок згідно із загальними міжнародними нормами забезпечення прав людини». З іншого боку, «в країні ще не відбулася зміна ідеології відносно проблеми становища статей у суспільстві відповідно до світових тенденцій розвитку даного питання» [19, с.7].

У Національному огляді виконання Пекінської декларації та Платформи дій зі становища жінок (2014 р.) зазначено, що незважаючи на приєднання до міжнародних угод та ухвалення національного законодавства про рівні права і можливості жінок і чоловіків, спостерігається брак політичної волі щодо реалізації гендерних перетворень, низьким є рівень представленості жінок у суспільному та політичному житті, значною проблемою є стійкість стереотипів щодо розподілу ролей чоловіків і жінок у суспільстві та сім'ї (які поширюються через освіту і ЗМІ) [7, с. 22].

І тут важливою подією стало затвердження Кабінетом Міністрів України ще у лютому 2016 року Національного плану дій щодо виконання резолюції Ради безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року.

Міністерство соціальної політики розробило проект акта на виконання вимог Резолюції Ради Безпеки ООН 1325, Пекінської декларації та Платформи дій, прийнятих на четвертій Всесвітній конференції зі становища жінок. У той же час, як відзначають в Міністерстві, розробка проекту акта викликана і наявністю ряду загроз, пов'язаних зі збройним конфліктом на Сході України, які мають гендерне характер, і необхідністю консолідації і оптимального використання потенціалу жінок у протидії насильству та встановленні миру.

Національний план дій спрямований на забезпечення стабільного миру та вирішення конфліктів з урахуванням гендерного аспекту, створення умов для розширення участі жінок в миротворчих процесах, запобігання та подолання гендерно зумовленого насильства, удосконалення системи захисту жінок, які постраждали від конфліктів (ідентифікація, створення системи допомоги, реабілітація, інформування) [26].

Національний план дій містить десять основних завдань, для досягнення яких заплановано конкретні заходи:

1. Оцінка впливу конфліктів на національну систему забезпечення прав людини, зокрема щодо захисту, надання допомоги та реабілітації постраждалих від гендерно зумовленого насильства, участі жінок у встановленні миру та запобіганні конфліктам.

2. Оцінка впливу кризи на інфраструктуру, організацію та функціонування системи надання послуг.

3. Координація діяльності суб'єктів взаємодії, які працюють над впровадженням резолюції Ради Безпеки ООН 1325.

4. Організація фахової підготовки кадрів.

5. Розширення участі жінок у розбудові та встановленні миру, формуванні культури миру.

6. Підвищення обізнаності населення з питань безпечної поведінки під час перебування в районі проведення антитерористичної операції, населеному пункті, розташованому на лінії зіткнення, та на тимчасово окупованих територіях.

7. Запобігання та протидія насильству щодо жінок.

8. Удосконалення системи захисту жінок і дівчат, які постраждали від конфліктів (ідентифікація, створення системи допомоги, інформування про допомогу).

9. Створення системи всебічної допомоги постраждалим від конфліктів.

10. Оцінка впливу та ефективності впровадження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року [23].

Окрім резолюції Ради Безпеки ООН 1325, після 2000 року було ще прийнято низку пов'язаних із нею резолюцій, спрямованих на посилення її впровадження, якими пропонувалися різноманітні механізми для цього і які отримали назву «сестринські» резолюції:

Резолюція РБ ООН 1820 (2008 р.) наголошувала на посиленні попередження гендерно-зумовленого насильства, превенції випадків насильства, які скоюють представники сил з підтримання миру (військові), зобов'язувала Генерального Секретаря ООН презентувати щорічні звіти щодо імплементації резолюції 1325.

У Резолюції РБ ООН 1888 (2009 р.) йдеться про призначення Спеціального Представника з питань сексуального насильства під час збройних конфліктів, створення до 2011 р. експертної групи, яка б могла працювати над зменшенням гендерно зумовленого насильства, щорічні звіти визнано обов'язковими.

Резолюцією РБ ООН 1889 (2009 р.) Генеральному Секретареві ООН доручено розробити Стратегію та глобальні індикатори щодо імплементації положень резолюції РБ ООН 1325.

У Резолюції РБ ООН 2106 (2013 р.) ще раз наголошувалось на необхідності швидкого реагування на випадки сексуального насильства в умовах збройних

конфліктів, йшлося про створення спеціальних фондів та реабілітаційних програм для постраждалих від насильства. Підкреслювалась спеціальна роль гендерних радників, міжнародних та громадських організацій у реабілітації та превенції.

Резолюція РБ ООН 2122 (2013 р.) наголошує на важливості проведенні регулярних консультацій з жіночими організаціями, спеціальній фінансовій підтримці жіночих ініціатив, активній та рівній участі жінок у процесах виборів. Вона також зобов'язала Генерального Секретаря ООН представити в 2015 році Глобальне дослідження щодо впливу резолюції 1325.

Відзначаючи 15-ту річницю резолюції 1325, Рада Безпеки ООН прийняла нову резолюцію 2242, присвячену питанням відповідальності та участі чоловіків і хлопців у залученні жінок до вирішення питань встановлення миру та безпеки, партнерства з жіночими організаціями [22, с. 16-17].

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасна практика миротворчості Організації Об'єднаних Націй з урахуванням гендерної проблематики, далека від проекту гендерного підходу, запропонованого феміністами на рубежі ХХ - ХХІ століть. Незважаючи на те, що Резолюція РБ ООН тисячу триста двадцять п'ять, прийнята в 2000 р передбачала інтеграцію жінок в миробудівництво на правах активних учасників, резолюції знову в великій мірі звели становище жінок у військових конфліктах до статусу пасивних жертв. Підвищена увага до проблеми сексуального насильства призвела до надмірної віктимізації жінок серед мирного населення і нерідко була використана постійними членами Ради Безпеки як підстава для інтернаціоналізації локальних конфліктів. Крім того, інтеграція жінок в миротворчий персонал ООН була заснована на есенціалістських припущеннях про гендерні ролі жінок і чоловіків і принципово суперечить сучасним ідеям фемінізму і не вчинила особливого прогресу в кількісних показниках. У той же час, участь жінок у припиненні конфлікту не завжди приводила до обговорення особливих потреб та інтересів жінок в ході мирних переговорів і не сприяла посиленню політичних позицій жінок в мирний час. Нарешті, сама ідея

інтеграції фемінізму в анархічну, висококонкурентну систему міжнародних відносин, на думку деяких найбільш радикально налаштованих критиків, підриває революційний потенціал цієї теорії. Феміністи, що мають в своєму русі тривалу антимілітаристську традицію, нагадують міжнародній спільноті, що головна мета полягає не в зниженні руйнівності та жорстокості війни, а в викоріненні збройних конфліктів в цілому [13, с.5].

5 грудня 2017 року Верховна Рада України у першому читанні більшістю голосів прийняла за основу проект Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних силах України та інших військових формуваннях».

Законопроект спрямований на забезпечення гендерної рівності у війську. Відтак запропоновано внести кілька змін до Закону «Про військовий обов'язок і військову службу» та до пункту 269 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України.

Нові зміни передбачають:

- надання особам обох статей рівні можливості щодо укладення контракту на проходження військової служби, визначивши, що жінки можуть укласти контракт на проходження військової служби до досягнення граничного віку перебування на військовій службі;

- закріплення принципу, за яким жінки мають проходити військову службу на рівних засадах із чоловіками, що включає рівний доступ до посад і військових звань та рівний обсяг відповідальності під час виконання обов'язків військової служби;

- скасування обмежень щодо призначення військовослужбовців-жінок у добовий наряд, відправлення у відрядження і звільнення від проходження зборів [21].

Науковиця Л. Василенко показує роль гендерних стереотипів у законодавчій сфері, зокрема вона зазначає, що закони, які регулюють відносини у сфері безпеки і оборони, розвивають тему жінки-Берегині, жінки-

матері. В результаті, в першу чергу, у чоловіків формується стереотип і відповідне підсвідоме ставлення. Закони передбачають цілу низку винятків та поблажливих підходів саме для жінок [2].

Таким чином, на основі вищепроведеного аналізу можна підсумувати, що прийняття законопроекту сприятиме підвищенню рівня правового захисту військовослужбовців-жінок, сприятиме збільшенню кількості жінок на військовій службі, зокрема на вищих військових посадах.

2.2. Гендерна рівність у секторі безпеки та оборони: проблеми та наслідки

В антимілітаристичних кампаніях гендерна свідомість і гендерний аналіз є цінними інструментами для створення ефективної стратегії. Гендер є елементом будь-якого конфлікту. Він може й не бути причиною конфлікту, але різні уявлення про мужність і жіночість знаходяться у серці того, чому та як люди борються.

Військові системи побудовані таким чином, що вони працюють на певних ідеях щодо чоловічих і жіночих ролей. Для створення ненасильницьких структур і систем для розв'язання конфліктів необхідно сформувані нові уявлення і очікування, пов'язані з гендерною концепцією.

Вивчення 40 мирних процесів у 35 країнах за останні тридцять років показало, що у тих випадках, коли жіночі групи мали змогу впливати на мирний процес, рівень успішності у досягненні згоди між сторонами був значно вищим. Згідно висновків вчених Інституту інклюзивної безпеки, які дослідили 182 мирні угоди, підписані у період з 1989 по 2011 роки, участь жінок у якості переговорників, медіаторів та підписантів на 35% підвищує ймовірність того, що мирна угода діятиме щонайменше 15 років. Жінки-парламентарі знаходяться на передньому краї ключових політичних дискусій щодо розширення участі жінок у миротворчих процесах, самі беруть активну участь у переговорних групах [26].

Сучасна складна ситуація в Україні, посилена озброєним конфліктом на сході країни призводить до необхідності переомислення ролі жінок в цих процесах.

На жаль, на сьогоднішній день, потрібно констатувати викривлення сприйняття образу жінки на війні. Навіть найпростіший аналіз матеріалів в ЗМІ дозволяє говорити про те, що вони подаються співзвучно традиційним уявленням про роль жінки. Так, в окремих газетних статтях можна зустріти вирази «жінкам тут не місце» і «суто чоловіча територія», де сексистські висловлювання тих, у кого беруть інтерв'ю, переплітаються з журналістським текстом. Ще більш виразними є патріотичні плакати. Одні з них є прикладом винятку жінок з військових дій, так як на них зображені виключно чоловіки. Наприклад, на більшості плакатів авторства Андрія Приймаченко зображені солдати і бійці служб спеціального призначення - таким чином, що підкреслюється, що це традиційно «чоловіча справа» і залишає за кадром приклади жіночої активності, в тому числі у військовій сфері. Не обов'язково спотворювати реальність, часом досить слідувати усталеним патріархатним тенденціям, що закріплюють нерівність. Але невидимість жінок на війні відбувається і через перекручене представлення їхнього образу, зокрема - через сексизм та об'єктивації жіночого тіла [17, с.11].

Дослідження показують, що жінки в складі миротворчих підрозділів можуть підвищити ефективність місій з підтримання миру, в зв'язку з тим, що:

- Зазвичай чоловіки і жінки з числа місцевого населення легше йдуть на контакт з жінками-військовослужбовцями, так як бачать з їх боку менше загроз для себе, ніж з боку чоловіків зі складу миротворців.
- Жінки-військовослужбовці необхідні на блокпостах, в аеропортах і т.д. для проведення особистого огляду жінок.
- Можливість співпраці з місцевими жіночими організаціями і збором інформації від місцевих жінок дозволяє мати більш докладні, точні і тому більш корисні дані, необхідні для прийняття рішень.

- У позаслужбовий час жінки-миротворці можуть спілкуватися з місцевими мешканками і розмовляти з ними про те, що «відбувається за лаштунками». Це ще один метод, за допомогою якого місія може отримати додатково цінну інформацію про розвиток подій в країні, що приймає.
- Жінки-військовослужбовці відстежують випадки недопустимої поведінки з боку військовослужбовців-чоловіків.
- Жінки-миротворці виступають для місцевих жінок як приклад для наслідування і стимулу для їх вступу на службу до збройних сил і органів безпеки.
- Як жінки, так і чоловіки, що стали жертвами сексуальних знущань, з більшою готовністю повідомляють про такі злочини жінкам-миротворцям [6, с.4].

Так, станом лише на квітень 2016 року службу в зоні проведення антитерористичної операції пройшли більше ніж 1,5 тисячі жінок-військовослужбовців.

У всіх основних інституціях сектору безпеки та оборони наявна тенденція до зростання частки жінок. Концепцією розвитку сектору безпеки і оборони, основними складовими цього сектору серед іншого визначені Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба та Служба безпеки України.

У Збройних Силах України проходять військову службу і працюють майже 50 тисяч жінок, що становить п'яту частину від загальної кількості всього особового складу.

У системі Міністерства внутрішніх справ України працює 296 248 осіб, із яких 69 519 жінок, що становить 23,5 %. За повідомленням посадової особи Державної прикордонної служби України, у цьому військовому формуванні проходить службу 30 тисяч осіб, із яких 5 000 – жінки.

Отже, частка жінок у військових формуваннях є значною і цілком зрозуміло, що активізація їх участі у даній сфері спричинила актуалізацію теми дотримання гендерної рівності у секторі безпеки та оборони [15].

Водночас, наразі у Збройних Силах України ще існують певні проблеми та недоліки, пов'язані з проходженням служби жінками-військовослужбовцями. Отже, серед головних проблем, що зумовлюють гендерний дисбаланс на військовій службі, є наступні:

1. Наявність гендерно-корпоративного стереотипу. Збройні Сили традиційно є чи не найконсервативнішим суспільним інститутом щодо питання перебування жінок на військовій службі. Тому відбуваються непоодинокі випадки, коли у окремих командирів (начальників) переважають настрої гендерного нігілізму: вони не бажають перейматися проблемами жінок, надавати можливості для підвищення їх професійного рівня, освіти, інтелектуального розвитку та просування по службі. Згідно з опитуванням, 37% молодих жінок з досить високим рівнем освіти виявили незадоволеність малозмістовним характером військової діяльності, що не дає можливість особистісної самореалізації.

2. Недостатня урегульованість адміністративно-побутових умов проходження служби. Це нестача (відсутність) зручної та гігієнічно придатної для використання військової форми одягу, взуття, відсутність облаштованих місць і засобів особистої гігієни, створення належних побутових умов під час виїзду на військові полігони тощо.

3. Обмеження соціальних прав жінок у частині дотримання чинного законодавства з питань материнства та дитинства. Насамперед йдеться про поодинокі випадки залучення жінок, які мають дітей віком до трьох років, від трьох до 14 років або дітей-інвалідів, до робіт у вихідні дні, направлення у відрядження без їх згоди, відмова у прийнятті на роботу вагітним жінкам і тим, які мають дітей до трьох років. З-поміж матерів 33% відмічають труднощі, пов'язані з необхідністю догляду за дітьми, особливо дітьми дошкільного віку.

4. *Недостатня представленість жінок-військовослужбовців у публічному суспільному дискурсі.* В українських медіа часто можна зустріти оповіді про «героїв», притому з іменами та переліком подвигів, але рідко – про «героїнь». Винятком є хіба що військовополонена Н.Савченко, хоча її «героїзм» пов'язаний скоріше не з військовою службою, а з її поведінкою в ув'язненні. Дискурсивна невидимість жінок-військовослужбовців безпосередньо пов'язана з ще одним аспектом нерівності – жінки, невидимі для медіа, невидимі також і для інфраструктури армії, попри те, що служать у ній не поодинокі. Інфраструктура ЗС України облаштована під потреби чоловіків і виключає з армії жінок із їх специфічними потребами.

5. *Заборона певних військових професій для жінок.* Військові посади, які можуть бути заміщені військовослужбовцями-жінками рядового, сержантського і старшинського складу передбачені у Тимчасовому переліку штатних посад рядового, сержантського і старшинського складу з урахуванням тих, на які дозволяється призначати військовослужбовців-жінок, та відповідних їм військових звань і тарифних розрядів посад, затверджені наказом Міністра оборони України. *По-перше*, перелік для жінок є значно вужчим, ніж для чоловіків. *По-друге*, сама по собі наявність такого переліку є викликом гендерної рівності у ЗСУ. Непоодинокими є випадки, коли де-факто жінки виконують ті самі завдання, що й чоловіки, але ніде не зареєстровані, або офіційно обіймають інші посади, а відтак – не мають права на пільги та соціальні виплати [8, с. 232-233].

Проблемні питання гендерної рівності та кроки щодо їх подолання можна згрупувати наступним чином:

1. Щодо кадрового забезпечення

Серед загальнопроблемних питань гендерної рівності у секторі безпеки та оборони великий спектр належить до кадрового забезпечення: призначення на посади, переміщення по військовій службі та звільнення з неї.

1. Відсутність рівних прав щодо футуристичного вступу на військову службу з'являється уже на етапі вибору освіти.

2. Обмеженість переліку військових посад, на які можуть бути призначені військовослужбовці-жінки

Отже, існування гендерного обмеження права військовослужбовців-жінок на зайняття військових посад проявляється не лише під час проходження служби, а й зумовлює обмеження права жінок на військову освіту за відповідними спеціальностями.

Розширення прав військовослужбовців-жінок на зайняття військових посад відбулося з прийняттям наказу Міністерства оборони України від 03.06.2016 №292. Для них стали доступними майже 100 військових посад, більшість із яких – “бойові”: водій, гранатометник, заступник командира розвідувальної групи, командир бойової машини піхоти, кулеметник, снайпер, стрілець тощо.

3. Відмінність статусних позицій військовослужбовців-чоловіків і жінок під час переміщення по службі.

У Збройних Силах України та Державній прикордонній службі України військовослужбовці-жінки, які мають дітей віком до трьох років, у разі неможливості виконання обов’язків за займаною посадою шляхом подання ними відповідного клопотання призначаються на рівнозначні посади з більш легкими умовами служби (з меншим обсягом), а у разі відсутності рівнозначних – на нижчі посади .

Такі норми є імперативними і стосуються виключно жінок, тим самим обмежують права військовослужбовців-чоловіків, які мають дітей віком до трьох років, штучно зменшуючи їх можливість приймати участь у вихованні дитини. Відчутність такого прояву порушення принципу гендерної рівності зростає у разі одноособового виховання батьком-військовослужбовцем дитини. Окрім того, у Державній прикордонній службі України, наприклад, не допускається призначення на нижчі посади без згоди військовослужбовців-жінок у зв’язку з тим, що вони є самотніми матерями та мають дітей віком до чотирнадцяти років чи дітей-інвалідів. Проте необхідність принципової згоди у названих випадках військовослужбовців-чоловіків чинним законодавством не передбачена.

4. Обмеження права військовослужбовців-чоловіків на звільнення з військової служби.

Із настанням особливого періоду в Україні законодавство, яке регулює порядок проходження служби у всіх основних інституціях сектору безпеки та оборони України, було доповнене спільною підставою для звільнення військовослужбовців-жінок. Так, військовослужбовцям-жінкам, які мають дитину (дітей) віком до 18 років, надано право на звільнення з військової служби у разі наявності у них відповідного бажання. Для військовослужбовців-чоловіків такої підстави для звільнення не передбачено, навіть у разі наявності у них дитини (дітей) віком до 18 років.

Незважаючи на плюралізм причин прийняття цієї норми, її гендерна дискримінаційність викликала глибоке обурення в суспільстві. З огляду на можливість призначення військовослужбовців-жінок на «бойові» посади, необхідність відміни гендерно обумовленої підстави для звільнення з військової служби значно актуалізується.

II. Щодо інституту відповідальності військовослужбовців та порядку відбування покарання

Військовослужбовці (як жінки, так і чоловіки) є суб'єктами правопорушень, у тому числі й кримінальних. Однак, порядок виконання покарань, призначених військовослужбовцям-жінкам і військовослужбовцям-чоловікам, відрізняється, а подекуди й зовсім унеможлиблюється.

Одним із видів кримінальних покарань, що застосовуються до військовослужбовців, є тримання в дисциплінарному батальйоні. Не зважаючи на те, що 13 санкцій із 36 норм, які визначають склади військових злочинів, містять зазначений вид покарання, до військовослужбовців-жінок він не застосовується. Така норма є прямо дискримінаційною та змушує суддів під час вирішення кримінальної справи, обвинуваченою у якій є жінка, обирати альтернативний (зазвичай більш м'який) вид покарання (наприклад, у справах щодо самовільного залишення військової частини).

Аналогічні дискримінаційні норми містяться і в законодавстві про адміністративні правопорушення. Так, до військовослужбовців-жінок не застосовується покарання – арешт з утриманням на гауптвахті. Відсутність гендерної рівності відчувається більш гостро з огляду на те, що тільки за 1 із 10, загалом передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення військових адміністративних злочинів, можливо призначити покарання, що є альтернативним арешту з утриманням на гауптвахті. Тобто на даний час військовослужбовців-жінок притягують до адміністративної відповідальності виключно за вчинення одного військового адміністративного правопорушення – розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв військовослужбовцями. У разі вчинення інших 9 видів військових адміністративних правопорушень військовослужбовці-жінки адміністративну відповідальність фактично не несуть. Дискримінаційність такого стану законодавства очевидна і зумовлює недотримання одного із найголовніших принципів юридичної відповідальності – невідворотності покарання.

З метою урегулювання названої проблеми народними депутатами України було розроблено проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців та деяких інших осіб, реєстраційний номер 5112.

Військовослужбовці-жінки можуть бути направлені на гауптвахту виключно у випадку їх затримання Військовою службою правопорядку Збройних Сил України. Порядок конвоювання військовослужбовців до гауптвахти також містить декілька норм, дискримінаційних за гендерною ознакою. Так, наприклад, для супроводу військовослужбовців-жінок призначається конвой з числа військовослужбовців-жінок без врахування їх військових звань, на відміну від військовослужбовців-чоловіків, конвоювання яких здійснюється виключно рівними їм по військовому званню. У разі втечі військовослужбовців-жінок, застосування зброї під час їх затримання категорично заборонено, на відміну від методів припинення втечі військовослужбовців-чоловіків [15].

Підсумовуючи слід констатувати, що не дивлячись на вищезазначені проблеми, які існують в плані забезпечення гендерної рівності в військовій сфері, представництво жінок у сфері оборони зростає, що відповідає загальносвітовим тенденціям розвитку держави. Українських жінок слід ширше залучати до миротворчих процесів, наразі ж їхній потенціал є недооціненим.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження отримано наступні наукові результати:

- Охарактеризовано світові досягнення залучення жінок у військові силові структури.

Окреслена проблематика свідчить про значну активізацію такого гендерного питання як обґрунтована необхідність залучення жінок у військову сферу. Проведення компаративного аналізу інтеграції жінок у силові структури різних країн світу довело, що дотримання гендерної рівності можливо тільки у разі досягнення її у всіх сферах життя суспільства, включаючи і військову. Ми розглядали дану проблему з позиції того, що права, обов'язки та можливості особи не залежатимуть від її приналежності до чоловічої чи жіночої статі. Тому жінка нарівні з чоловіком повинна мати весь спектр можливостей для професійної реалізації. Аналіз інкорпорації жінок у силові структури в різних країнах світу та їх помірне зростання в часовому розрізі свідчить про те, що є потреба в подальшому розвитку цієї сфери з врахуванням гендерного фактору.

- Досліджено сучасні стратегії інтеграції жінок до збройних сил.

Науковий пошук показав, що на сьогоднішній день все ще зберігається присутність гендерних стереотипів у силових структурах. Вчені аналізуючи цей вектор проблематики показують не тільки позитивний світовий досвід форм і методів залучення жінок на військову службу з урахуванням їх фізіологічних і морально-психологічних особливостей, а описують роль жінок-військових з позиції «брегині роду, матері тощо».

Показано, що в розвинутих країнах світу відбувається зростання професійно-кваліфікаційного рівня та зміна структури зайнятості жінок-військовослужбовців. Державна влада цих країн виходить з позиції того, що потрібно працювати над покращенням умов для проходження служби жінками.

- Висвітлено законодавче забезпечення захисту гендерних прав під час збройних конфліктів та миротворчих процесів.

В ході проведеного нами наукового дослідження виявлено, що в рамках силових структур питання гендеру розглядається переважно з позиції гендерної рівності та гендерних можливостей для жінок у збройних силах. Цей факт є виправданим, виходячи з того, що в даному діапазоні гендерної тематики проблеми існують більше у жінок, ніж у чоловіків. Хоча було показано, що під час воєнних конфліктів немало і чоловіків за статистикою потерпають від гендерного насилля. А також доведено, що в законодавчій системі існують серйозні прогалини, які однаково зачіпають інтереси як жінок-військовослужбовців так і чоловіків.

Наразі очевидно, що обмеження прав військовослужбовців-жінок в Україні дещо мінімізовано, однак цілковитого дотримання принципу гендерної рівності у цьому аспекті поки що не досягнуто, адже деякі посади у Збройних Силах України все ще є недоступними для жінок, особливо у спеціальних підрозділах та високомобільних десантних військах.

- Показано проблеми та наслідки досягнення гендерної рівності у секторі безпеки та оборони.

Дослідження показало, що гендерні проблеми, які існують в військовій сфері викликані в першу чергу гендерними стереотипами, які притаманні в здебільшого чоловікам. Гендерне виховання, яке отримують обидві статі в процесі соціалізації, виправдовує поведінку чоловіків в армії. Вони не можуть визнати і зміритися, в міру своїх переконань, світогляду та сприйняття, що жінки часто можуть бути більш фізично підготовленими, отримати в процесі навчання більше навиків, вмінь і знань, ніж деякі чоловіки.

Крім того, дослідження військових психологів показують, що присутність у колективі жінок значно пом'якшує морально-психологічну атмосферу, змушує командирів бути стриманими, а головне – зростає культура взаємовідносин між військовослужбовцями у самому колективі. До речі, відсоток порушень військової дисципліни або злочинів, скоєних жінками-військовослужбовцями – мінімальний. Соціологічні дослідження, проведенні за

останні 10 років, свідчать, що саме жінки-військовослужбовці найбільш старанно виконують службові обов'язки.

Таким чином, можемо підсумувати, що забезпечення гендерної рівності у військових структурах малоймовірно без визнання можливості реалізації жінок у відповідній сфері життєдіяльності, яка може відповідати їх природному покликанню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Батракова Л. Г. Гендерная структура занятости в вооруженных силах стран мира / Л. Г. Батракова, Г. Н. Краснова // Ярославский педагогический вестник. – 2013. – Т. I. – № 2 (Гуманитарные науки). – С.81-85.
2. Василенко Л. Жінці в армії не місце [Електронний ресурс] / Л. Василенко [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/columns/2018/01/10/228366/>.
3. Вихор С. Шляхи інтеграції жінки у Збройні Сили України: педагогічний аспект / С. Вихор, О. Топоренко // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2016. – Вип. 16. – С. 282-294.
4. Вощевська В. Гендерные стереотипы и война в Украине [Електронний ресурс] / В. Вощевська. – Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/blogs/03189-gendernyie-stereotipyi-i-vojna-v-ukraine.htm>
5. Ворчакова І. Є. Жіночий рух у суспільно-політичному житті України. Монографія. – Миколаїв: вид-во МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. – 287 с.
6. Гендер и РСБ : справочное пособие. Ч.3 : гендер и военная реформа / Ш. Хендрикс, Л. Хаттон. – Норвегия : ДКВС, БДИПЧОБСЭ, МУНИУЖ ООН, 2008. – 24 с.
7. Гендерна політика та інституційні механізми її реалізації в Україні: Національний огляд виконання Україною Пекінської декларації та Платформи дій і заключних документів Двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН / [укл. М. Корюкалов; за сприяння Програми ООН Жінки «Підсилення підзвітності у фінансуванні гендерної рівності. Партнерство ЄС і ООН з гендерної рівності» в Україні, Представництва Фонду Фрідріха Еберта в Україні та українського жіночого фонду]. – К., 2014. – 120 с.
8. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. – К.: Заповіт. – 224 с.

9. Голуб А. Обов'язковий призов жінок у армію: міжнародний досвід та Україна [Електронний ресурс] / А. Голуб. – Режим доступу: <https://uain.press/articles/obovyazkovyj-pryzov-zhinok-u-armiyu-mizhnarodnyj-dosvid-ta-ukrayina-605256>.
10. Драч О. О. Гендерний вимір Великої війни: фінал емансипації жіноцтва / О. О. Драч // Гендерна політика міст : історія і сучасність : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 6 – 7 жовтня 2015 р. – С. 58-62.
11. Дубчак Н. І. Жінки у Збройних силах України: проблеми гендерної політики / Н. І. Дубчак // Стратегічні пріоритети. – 2008. – №4(9). – С.187-192.
12. Дудко Є. Гендерована війна: феміністичний аналіз [Електронний ресурс] / Є. Дудко // Журнал соціальної критики «Спільне». – 2014. - 28 листопада. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/genderovana-vijna/>.
13. Жигалева Ю. Е. Проблемные аспекты гендерного подхода ООН к миротворчеству [Електронний ресурс] / Ю. Е. Жигалева – Режим доступу: <https://academicjournal.ru/images/PDF/2017/Academy-4-19.pdf/problemnye-aspekty.pdf>
14. Жінки в армії: ЗСУ і світовий досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/zhenshchiny-v-armii-vsu-i-mirovoy-opyt-689801.html>.
15. Заворотько І. Проблеми гендерної рівності у секторі безпеки і оборони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://helsinki.org.ua/problems-gendernoji-rivnosti-u-sektori-bezpeky-i-oborony-i-zavorotko>.
16. Калагін Ю. А. Гендерний аспект типологізації особистості військовослужбовців збройних сил України / Ю.А. Калагін // Український соціум. – 2013. –№ 3. – С. 44-53.
17. Карпов В. Политика искажения роли женщин в военно-политических событиях (на примере изображения в СМИ евромайдана и войны на востоке Украины / В. Карпов // Гендерный журнал «Я». – 1/2015 (37). – С. 10–14.

- 18.Марценюк Т. Жінки у збройних силах світу та України: на шляху до інтеграції [Електронний ресурс] / Т. Марценюк. – Режим доступу : rovaha.org.ua/zhinky-u-zbrojnyh-sylah-svitu-ta-ukrajiny-na-shlyahu-do-intehratsiji/.
- 19.«Невидимий батальйон»: участь жінок у військових діях в АТО : соціол. дослідж. / Укр. жіноч. фонд ; [авт. тексту: Г. Гриценко, А. Квіт, Т. Марценюк] ; за заг. ред. Тамари Марценюк. - Київ : СТ-ДРУК, 2016. - 67 с.
- 20.Обов'язковий призов жінок у армію: міжнародний досвід та Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uain.press/articles/obovyazkovyj-pryzov-zhinok-u-armiyu-mizhnarodnyj-dosvid-ta-ukrayina-605256>.
- 21.Рибка А. Верховна Рада прийняла закон про забезпечення гендерної рівності в армії [Електронний ресурс] / А. Рибка. – Режим доступу : <https://genderindetail.org.ua/news/verhovna-rada-priynuala-zakon-pro-zabezpechennya-gendernoi-rivnosti-v-armii-134292.html>.
- 22.Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект [Навч.-метод. посібник]. – К.: ФОП Стеценко В. В. – 2016. – 192 с.
- 23.Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 113-р. «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/113-2016-%D1%80>.
- 24.Слабка озброєна стаття: жінки в арміях світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukr.media/world/213474/>.
- 25.Суркова И. Ю. Стратегии интеграции женщин в Вооруженные силы: гендерное табу против военной тактики / И. Ю. Суркова // Женщина в российском обществе. – 2012. – № 4. – С. 3-14.
- 26.Сусллова І. Жінка під час збройного конфлікту: від жертви до миротворця [Електронний ресурс] / І. Сусллова. – Режим доступу : <https://nv.ua/ukr/opinion/suslova/zhinka-pid-chas-zbrojnogo-konfliktu-vid-zhertvi-do-mirotvortsja-124795.html>.

- 27.Українські жінки у горнилі модернізації / [Мар'яна Байдак та ін.] ; під. заг. ред. Оксани Кісь ; [НАН України, Ін-т народознавства, Укр. асоц. дослідників жін. історії]. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. - 303 с.
- 28.Як захисти права жінок під час збройних конфліктів? (інтерв'ю з доктором юридичних наук, професором Катериною Левченко) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tusovka.kr.ua/news/2015/10/30/-jak-zahistiti-prava-zhinok-pid-chas-zbroinih-konfliktiv>.
- 29.Яременко К. Історія жінок у Великій війні [Електронний ресурс] / К. Яременко. – Режим доступу : <http://www.korydor.in.ua/ua/stories/women-in-war.html>.
- 30.Global Gender Gap Report 2014. – Geneva: World Economic Forum, 2014. – P. 358
// http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf

ДОДАТКИ

Назва стратегії інтеграції	Основна характеристика	Позитивні аспекти	Негативні аспекти	Відомі приклади
Стародавня	Жінки залучались у якості повноправних воїнів через наявність матріархатної ідеології	Деморалізація противника, ефект «несподіванки», відсутність упереджень до служби жінок, повага з боку суспільства	Висока смертність жінок на полі бою, руйнація генофонду; мізандрія (нетерпимість до чоловіків)	Первісні слов'янські країни, Давньоруська держава, ухорницький рух, ордівниці острова Мон
Прихована	Жінки брали участь у бойових діях під виглядом чоловіків.	Самореалізація жінки в умовах військового середовища	Високий ризик викриття жінок, продовження існування гендерної упередженості, конформність	Українські захисниці під замком Прухник на Поділлі, 1524 р.; 15 років командування ротою уланів Олександри Тихомирової; Жінка-офіцер Надія Дурова 1812 р.
Зобов'язальна	Присутність у законодавстві норм про залучення жінок у військо, схвалення генералітету про можливість участі жінок у бойових діях	Законодавчо визначена політика призову жінок, державний контроль та захист над інтеграцією жінок у військо, допуск до усіх сфер діяльності армії	Відсутність роботи по впровадженні стратегії інтеграції жінки у військовий колектив; ексклюзія (виключення) жінки із армійської культури	Воячки УНР (1917-1920 рр.), жінки-воячки УСС
Традиційна	Жінки у військах виконували функції, пов'язані із забезпеченням та лікуванням військовослужбовців	Емансипація заборони присутності жінки у армії, часткова інтеграція жінки у армійський інститут	Підсилення стереотипізації гендерних ролей	Великобританія з 1653 р. Системне залучення жінок у арміях світу відбулося після Кримської кампанії 1854-1855 рр. і триває донині
Демонстративна	Жіночі підрозділи створювалися з демонстративними цілями для розваги правителів	Теоретична можливість інтеграції жінки у військо	Посилення упередженості щодо можливої військової служби жінок; акцентування на «природньому» призначенні жінок; фізичне, психологічне, сексуальне насильство над жінками; ейджизм (дискримінація за віком)	«Амазонська рота» князя Потьомкіна сформована для втіхи російської імператриці Катерини II
Вимушена	Жінки виконували військові обов'язки у вимушеній ситуації, коли було вбито більшість воїнів чоловічої статі	Деморалізація противника, відсутність упереджень до служби жінок, участь жінок всіх видах діяльності війська, повага з боку суспільства	Висока смертність жінок на полі бою	Оборона містечка Триліси жінками; оборона міста Буші дружиною сотника Оленою Завісною; УПА
Ритуальна	Жінки здійснювали кровну помсту, відтворюючи ритуали, прийняті в певних культурах.	Жінка долучалася до «публічної» сфери	На фоні терористичної діяльності, жінка виступає як піддана чоловіків, що повинна мстити за їхню поразку	Жінки-шахіди ісламських країн, групи смертниць «Чорних вдів»
Мотиваційна	Жіночі загони створювалися з метою викликати сором у чоловіків, мотивуючи їх до активних дій	Жінки отримували такі ж права, як чоловіки; участь жінок всіх видах діяльності армії.	Акцент на слабкості жінок, неможливості їх участі у традиційних чоловічих структурах; сексизм	Жіночий «батальйон смерті», створений у 1917 р. М. Бочарьовою для «присоромлення солдат», змусивши їх воювати до переможного кінця